

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՆԱՐԴԱՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՒՄ

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՅԱՆՑ, ՄՈՎՍԵՍ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտների միջև պայմանագրի կնքմանը նախորդում են պայմանագրերի պայմանների շուրջ բանակցությունները, դրանց փոխհամաձայնեցումը և պայմանագրի վերջնական տեքստի ձևավորումը: Տնտեսական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց՝ ապրանքներ վաճառող, ծառայություններ մատուցող, աշխատանքներ կատարող անձինք հասկացան, որ տարբերվող բովանդակությամբ պայմանագրերի կազմումը և իրենց առևտրային շահերին այդ պայմանագրերի համապատասխանեցումը յուրաքանչյուր դեպքում մարդկային և ֆինանսական մեծ ռեսուրսներ են պահանջում: Ռեսուրսների խնայողության և գործունեության արդյունավետության բարձրացման նպատակով նշված անձանց մի մասը սկսեց կազմել բոլոր հաճախորդների համար ընդհանուր և ստանդարտ բովանդակությամբ պայմանագրեր, որոնց պայմաններն ամբողջությամբ իրենք էին կազմում, և պայմանագրի մյուս կողմը, չմասնակցելով դրան, համաձայնում էր դրա բոլոր պայմաններին: Արդյունքում ձևավորվեց պայմանագրերի առանձին տեսակ, այսպես կոչված՝ **միանալու պայմանագրեր:**

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի¹ (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) 444 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ **միանալու է համարվում այն պայմանագիրը, որի պայմանները կողմերից մեկը սահմանել է բանաձևային կամ այլ ստանդարտ ձևերով, իսկ մյուս կողմը դրանք կարող է ընդունել առաջարկվող պայմանագրին ամբողջությամբ միանալով:** ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներից մեկում ընդգծել է միանալու պայմանագրերի հետևյալ երկու հիմնական առանձնահատկությունները.

- նախ՝ **միանալու պայմանագրի բոլոր պայմանները պետք է սահմանված լինեն միակողմանի՝ բանաձևային կամ այլ ստանդարտ ձևերով: Ընդ որում, բանաձևային կամ այլ ստանդարտ ձևեր չեն կարող համարվել միասնական նմուշի ձևով (ձևաթղթով) կազմված պայմանագրերը, որոնք հաճախ օգտագործվում են քաղաքացիական շրջանառությունում, քանի որ նշված դեպքում պայմանագրի մյուս կողմն իրա-**

¹ Ընդունվել է 05.05.1998թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999թ.: ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50) ՀՕ-239:

վունք ունի և կարող է իր անհամաձայնությունը հայտնել պայմանագրի առանձին դրույթների կամ ամբողջ պայմանագրի նկատմամբ, ինչի արդյունքում պայմանագրի պայմանները ենթակա կլինեն սահմանման ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ կողմերի համաձայնությամբ: Մինչդեռ միանալու պայմանագրի դեպքում պայմանագրի բոլոր պայմանները սահմանելու իրավունքն անվերապահորեն տրամադրված է դրա միայն մի կողմին,

- և երկրորդ՝ մյուս կողմը պայմանագրի արդեն իսկ սահմանված պայմանները կարող է ընդունել ոչ այլ կերպ, քան առաջարկվող պայմանագրին ամբողջությամբ միանալով, ինչը նշանակում է, որ միանալու պայմանագրի դեպքում բացառվում է կողմերի համաձայնությամբ պայմանագրի ստանդարտ ձևում նշված պայմաններից տարբերվող այլ պայմանների ձևակերպումը, իսկ միացող կողմի համար բացառված է սահմանված պայմանների նկատմամբ անհամաձայնություն հայտնելու հնարավորությունը: Վերջինս կարող է արդեն իսկ սահմանված պայմաններն ամբողջությամբ ընդունել կամ չընդունել և ըստ այդմ միանալ կամ չմիանալ պայմանագրին²:

Ե. Ա. Սուխանովը նշում է, որ միանալու պայմանագիր պետք է համարվեն այն պայմանագրերը, որոնցում միացող կողմը չունի մյուս կողմի սահմանած ստանդարտ պայմաններից որևէ մեկը փոխելու հնարավորություն, և պայմանագիրը կնքվում է ամբողջությամբ մյուս կողմի սահմանած պայմաններին միանալով: Միանալու պայմանագրերից պետք է տարբերել այն դեպքերը, երբ մի կողմը կազմում է պայմանագրի օրինակը (նախագիծը), որի պայմանները մինչև պայմանագիրը կնքելը քննարկվում են կողմերի միջև³:

«Միանալու պայմանագիր» հասկացությունն արտացոլում է դրա կնքման կարգը, մասնավորապես՝ պայմանագրի պայմանների միակողմանի՝ բանաձևային կամ այլ ստանդարտ պայմաններով սահմանված լինելը և մյուս կողմի դրանց միանալը՝ առանց պայմանների բովանդակությունը փոփոխելու⁴:

Օրենսգրքի 999 հոդվածի 1-ին մասը հնարավորություն է տալիս ապահովագրության պայմանագիրը կնքելու ապահովագրողի կողմից կազմված բանաձևային, ստանդարտ պայմաններով: Մասնավորապես՝ նշված հոդվածը սահմանում է. «Պայմանները, որոնցով կնքվում է ապահովագրության պայմանագիրը, կարող են որոշվել ապահովագրողի կամ ապահովագրողների միության ընդունած կամ հաստատած ապահովագրության համապատասխան տեսակի, դասի համար սահմանված ստանդարտ պայմաններով (ապահովագրության ընդհանուր պայ-

² Տե՛ս ՀՀ վճարելի դատարանի թիվ ԵԷԴ/0632/02/13 քաղաքացիական գործով 30.04.2015թ. որոշումը:

³ Տե՛ս «Российское гражданское право». Том 2. М., 2015, էջ 146:

⁴ Տե՛ս «Энциклопедия будущего адвоката». М., 2007, էջ 201:

մաններ): Եթե ապահովագրության պայմանագիրը կնքվել է ապահովագրողի կամ ապահովագրական միությունների կողմից հաստատված ապահովագրության պայմանագրի ընդհանուր պայմանների հիման վրա, ապա ապահովագրության պայմանագիրը պետք է հղում պարունակի այդ պայմաններին»:

Հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք ապահովագրողի հաստատված ընդհանուր պայմանների հիման վրա կնքված ապահովագրության պայմանագիրը կարելի է համարել միանալու պայմանագիր, թե՞ ոչ:

Նշված հարցին տեսաբանների գերակշռող մասը դրական պատասխան է տալիս: Մասնավորապես՝ Մ. Ի. Բրագինսկին և Վ. Վ. Վիտրյանսկին գտնում են, որ ապահովագրողի կողմից սահմանված ստանդարտ պայմաններով կնքված լինելու դեպքում ապահովագրության պայմանագրի նկատմամբ կիրառելի են միանալու պայմանագրին վերաբերող կանոնները⁵: Ե. Ա. Սուխանովը նույնպես համարում է, որ ապահովագրողի սահմանված ստանդարտ պայմաններով կնքված ապահովագրության պայմանագիրը միանալու պայմանագրի տեսակ է⁶:

Վ. Յու. Աբրամովը, համաձայնելով նշված տեսակետին, ավելացնում է, որ այսօրվա պայմաններում ապահովագրության պայմանագիրը ապահովագրողի սահմանված ընդհանուր պայմաններով կնքելուց հրաժարվելու դեպքում ֆիզիկական անձինք, չունենալով այլընտրանք, ստիպված կլինեն ընդհանրապես հրաժարվել ապահովագրության պայմանագիր կնքելուց⁷: Ստանդարտ պայմաններով կնքված ապահովագրության պայմանագիրը միանալու պայմանագիր համարելու օգտին են արտահայտվել նաև Ա. Վ. Պոպովան⁸, Ե. Վ. Պրոտասը⁹, Յու. Ն. Անդրեևը¹⁰:

Հակառակ տեսակետ ունի Յու. Բ. Ֆոգելսոնը՝ նշելով, որ անգամ ապահովագրողի սահմանված ընդհանուր պայմանների հիման վրա կնքված լինելու դեպքում ապահովագրության պայմանագիրը չի համարվի միանալու պայմանագիր, քանի որ ապահովագրության պայմանագրի էական պայմանների մի մասը, ինչպիսին են ապահովագրության օբյեկտը, ապահովագրության գումարը, ապահովագրավճարը, միշտ սահմանվում են կողմերի փոխհամաձայնությամբ, մինչդեռ միանալու պայմանագրի սահմանումից բխում է, որ պայմանագրի պայմանները ամբողջությամբ պետք է կազմված լինեն ստանդարտ ձևով, իսկ կողմը դրան միանա ամբողջությամբ¹¹: Նմանատիպ դիրքո-

⁵ Տե՛ս **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право Книга третья, Статут. М., 2008, էջ 608:

⁶ Տե՛ս «Российское гражданское право», под редакцией Е. А. Суханова, էջ 844:

⁷ Տե՛ս **Абрамов В. Ю.** Комментарий к страховому законодательству, М., 2008, էջ 338:

⁸ Տե՛ս **Попова А. В.** Международное частное право. Краткий курс. СПб., 2009, էջ 139:

⁹ Տե՛ս **Протас Е. В.** Страхование. Учебник. М., 2007, էջ 139:

¹⁰ Տե՛ս **Андреев Ю. Н.** Имущественное страхование, теория и судебная практика. М., 2008, էջ 95:

¹¹ Տե՛ս **Фогельсон Ю. Б.** Страхование: Теоретические основы и практика применения. М., 2012, էջ 262:

րոշում է արտահայտվել նաև ՌԴ արբիտրաժային պրակտիկայում¹²:

Մեր կարծիքով, Յու. Բ. Ֆոգելսոնի տեսակետը արդարացված չէ, քանի որ «մաքուր» միանալու պայմանագրեր, որոնցում որևէ պայման չի սահմանվում կողմերի փոխհամաձայնությամբ, խիստ սահմանափակ են: Օրինակ՝ անգամ բանկի կողմից ստանդարտ պայմաններով կնքվող բանկային ավանդի պայմանագրերում ավանդի գումարի չափը, կողմերի հաղորդակցման կարգը, եղանակը սահմանվում են ավանդատուի կողմից: Միանալու պայմանագրերի հասկացության նեղ մեկնաբանման պարագայում միանալու պայմանագրերի համար Օրենսգրքի 444 հոդվածով սահմանված իրավակարգավորումը չի տարածվի այնպիսի պայմանագրերի վրա, որոնք թեև կնքվել են մի կողմի կազմած պայմանագրի հիմնական և որոշիչ մասը կազմող ստանդարտ պայմաններով, սակայն, ստանդարտ պայմաններից բացի, ներառում են նաև մի քանի պայման, որոնք սահմանվել են կողմերի փոխհամաձայնությամբ: Անդրադառնալով անմիջականորեն ապահովագրության պայմանագրին՝ պետք է նշել, որ գործնականում ֆիզիկական անձանց հետ կնքվող ապահովագրության պայմանագրերը կազմված են լինում ապահովագրողի ձևանմուշի հիման վրա մշակված վկայագրից և ապահովագրական ընկերության կողմից կազմված մի քանի տասնյակ էջերի հասնող ապահովագրության պայմաններից: Գտնում ենք, որ մի քանի տասնյակ էջերի հասնող ստանդարտ պայմաններից բացի՝ ապահովագրության օբյեկտի, ապահովագրավճարի չափի, վճարման կարգի, ապահովագրական գումարի և այլնի պայմանները կողմերի փոխհամաձայնեցմամբ կազմված լինելը դեռևս բավարար չպետք է լինի ապահովագրության պայմանագիրը միանալու պայմանագրերի շարքին չդասելու համար: Այդպիսի պայմանագիրը միանալու պայմանագիր համարելու հարցը լուծելիս պետք է հիմք ընդունել պայմանագրի ընդհանուր գնահատականը: Մասնավորապես, յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է գնահատել կողմերի համաձայնությամբ կազմված և ստանդարտ պայմաններում չներառված պայմանների տեսակարար կշիռն ամբողջ պայմանագրի մեջ: Ապահովագրության այն պայմանագրերը, որոնցում թեև մի քանի պայմաններ սահմանվել են կողմերի փոխհամաձայնությամբ, սակայն պայմանագրերի պայմանների հիմնական մասը կազմում է ապահովագրողի կողմից միակողմանի կազմված ստանդարտ պայմանները (որոնց ձևավորմանը ապահովադիրը չի մասնակցել), պետք է համարել միանալու պայմանագրեր և կիրառել միանալու պայմանագրերի համար սահմանված իրավակարգավորումները:

Ապահովագրության պայմանագրի՝ միանալու պայմանագիր լինելու փաստը որոշելիս անհրաժեշտ է գնահատել ստանդարտ պայմանների փոփոխման հնարավորությունը: Մասնավորապես, Օրենսգրքի

---

¹² См. у «Постановление ФАС Северо-Кавказского округа от 28 сентября 2006 г.» № Ф08-4760/2006:

999 հողվածի 3-րդ մասը սահմանում է. «*Ապահովագրության պայմանագիր կնքելիս ապահովադիրը և ապահովագրողը պետք է գրավոր (ապահովագրական պայմանագրով կամ առանձին համաձայնությամբ) պայմանավորվեն ապահովագրության ընդհանուր պայմանների առանձին դրույթներ փոփոխելու, վերացնելու կամ լրացնելու կարգի վերաբերյալ: Ընդ որում, եթե նախատեսված է ընդհանուր պայմանների միակողմանի փոփոխումն առանց ապահովադրի համաձայնության, ապա պայմանագրում պետք է ամրագրվի այդպիսի փոփոխության դեպքում ապահովագրողի կողմից ապահովադրին նախապես ծանուցելու պարտականությունը և այդպիսի փոփոխության հետ համաձայն չլինելու դեպքում պայմանագիրն անմիջապես լուծելու ապահովադրի իրավունքը*»:

Մեր կարծիքով, ապահովադրին սեփական նախաձեռնությամբ ապահովագրության ընդհանուր պայմանները միակողմանիորեն փոփոխելու հնարավորություն ընձեռելու դեպքում ապահովագրության պայմանագիրը չի համարվի միանալու պայմանագիր, քանի որ չի պահպանվի միանալու պայմանագրի որոշիչ հատկանիշներից մեկը, այն է՝ ստանդարտ պայմաններին ամբողջությամբ, առանց դրա առանձին դրույթներ փոփոխելու միանալու: Այն դեպքերում, երբ նախատեսված է ընդհանուր պայմաններն ապահովագրողի կողմից միակողմանիորեն (առանց ապահովադրի համաձայնության) փոփոխելու հնարավորություն, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ սահմանվել է, որ պայմանների փոփոխությունը կարող է կատարվել կողմերի փոխհամաձայնությամբ՝ ապահովագրության պայմանագիրը կշարունակի պահպանել միանալու պայմանագրի հատկանիշները: Մեր կարծիքով, վերջին դեպքում պետք է հիմք ընդունել ոչ թե կողմերի համաձայնությամբ պայմանագրի պայմանները փոփոխության ենթարկելու հնարավորությունը, այլ արդեն իսկ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ պայմանագրի առանձին դրույթները փոփոխության ենթարկված լինելու փաստը, որի դեպքում ապահովագրության պայմանագիրը նույն հիմնավորմամբ չի համարվի միանալու պայմանագիր:

Ամփոփելով ասվածը՝ գտնում ենք, որ ապահովագրության պայմանագիրը միանալու պայմանագիր ճանաչելու համար այն պետք է բավարարի հետևյալ պահանջները

- *ապահովագրության պայմանագիրը կնքվել է ապահովագրողի կողմից կազմված ստանդարտ պայմաններով (ապահովագրության ընդհանուր պայմաններ), որոնց կազմելուն ապահովադիրը չի մասնակցել, և որոնք կողմերի համաձայնությամբ փոփոխության չեն ենթարկվել,*
- *ապահովագրության պայմանագրի հիմնական, որոշիչ մասը կազմում են ապահովագրության ընդհանուր պայմանները,*
- *ապահովագրության ստանդարտ պայմանների դրույթները ապահովագրողի կողմից միակողմանիորեն փոփոխելու, վերացնելու կամ լրացնելու հնարավորություն նախատեսված չէ:*

Միանալու պայմանագրերի համար առանձին իրավակարգավորում նախատեսելն ինքնանպատակ չէ և հետապնդում է միացող «թույլ» կողմի համար լրացուցիչ երաշխիքներ սահմանելու նպատակ: Մասնավորապես՝ Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «*Պայմանագրին միացած կողմն իրավունք ունի պահանջել լուծելու կամ փոփոխելու պայմանագիրը, եթե միանալու պայմանագիրը թեկուզն չի հակասում օրենքին և այլ իրավական ակտերին, սակայն այդ կողմին զրկում է նման տեսակի պայմանագրերով սովորաբար տրամադրվող իրավունքներից, բացառում կամ սահմանափակում է մյուս կողմի պատասխանատվությունը պարտավորությունները խախտելու համար կամ պարունակում է միացած կողմի համար այլ ակնհայտ ծանր պայմաններ, որոնք նա, ելնելով ողջամտորեն գիտակցված իր շահերից, չէր ընդունի, եթե հնարավորություն ունենար մասնակցել պայմանագրի պայմանների որոշմանը*»:

Ստանդարտ պայմաններով կազմված պայմանագրին միացող «թույլ» կողմի պաշտպանության խնդրին սերտորեն առնչվում է ժամանակակից իրավագիտության մեջ լայնորեն օգտագործվող **«անարդար պայմաններ»** հասկացությունը: Մասնավորապես՝ այս հասկացության ձևավորման համար հիմք է դարձել 1993 թ. ապրիլի 5-ին ԵՄ-ի ընդունած թիվ 93/13/EEC դիրեկտիվը (unfair terms in consumer contracts): Այն վերաբերում է միայն սպառողների հետ կնքված պայմանագրերին և անարդար (unfair) է համարում այն պայմանը, որը ի վնաս սպառողի զգալի անհավասարություն է առաջացնում կողմերի իրավունքների և պարտականությունների միջև: Դիրեկտիվը սահմանում է, որ «անարդար» կարող է որակվել միայն այն պայմանը, որը պայմանագրի կնքման ժամանակ արդեն իսկ կազմված է եղել և չի համաձայնեցվել սպառողի հետ¹³: Դիրեկտիվի 3 հոդվածը նույնպես սահմանում է, որ անգամ որոշ պայմանների՝ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ կազմված լինելը հիմք չէ դիրեկտիվը պայմանագրի մնացած մասի նկատմամբ չկիրառելու համար, եթե պայմանագրի ընդհանուր գնահատականի հիման վրա հանգում ենք այն եզրակացության, որ դրա ծանրակշիռ մասը միակողմանիորեն կազմված ստանդարտ պայմաններն են: Դիրեկտիվի 6 հոդվածը սահմանում է, որ պետությունները պարտավոր են հետևել, որ սպառողների հետ կնքվող պայմանագրերում տեղ գտած անարդար պայմանները կիրառություն չունենան, իսկ պայմանագրերը որքան հնարավոր է շարունակեն գործել մնացած մասով¹⁴: Դիրեկտիվը ԵՄ պետություններում իմպլեմենտացնելու վերաբերյալ ԵՄ հանձնաժողովի՝ 2000 թ. զեկույցի համաձայն՝ առավել մեծ թվով «անարդար պայմաններ» նախատեսող պայմանագրերի շարքում

¹³ Տե՛ս **Кратенко М. В.** Злоупотребление свободой договора: частнопровые и публично-правовые аспекты. М., 2010, էջ 71-72:

¹⁴ Տե՛ս Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31993L0013>:

ապահովագրությունը 2000 թ. դրությամբ զբաղեցրել է 4-րդ տեղը¹⁵:

Անարդար պայմանների առնչությամբ, որպես դիրեկտիվի կիրառման գործնական օրինակ, հետաքրքրական մի գործ ներկայացնենք անգլիական դատական պրակտիկայից: Այսպես, ապահովագրության պայմանագիրը ներառում էր պայման, որը պարտավորեցնում էր ապահովադրին ապահովագրական պատահար տեղի ունենալու դեպքում անմիջապես տեղեկացնել ապահովագրական ընկերությանը և անհապաղ ներկայացնել պատահարին առնչվող բոլոր փաստաթղթերը: Նշված պարտականությունը չկատարելը իրավունք էր տալիս ապահովագրական ընկերությանը մերժելու ապահովագրական հայտը նույնիսկ այն պարագայում, երբ անհապաղ չտեղեկացվելու հետևանքով իրեն որևէ վնաս չէր պատճառվում: Նշված գործով անգլիական դատարանը պետք է ընտրություն կատարեր երկու իրարամերժ տեսակետների միջև. մի կողմից՝ քննարկվող պայմանը հնարավորություն էր տալիս ապահովագրական ընկերությանը մերժելու ապահովագրական հատուցման վճարումը գուտ «տեխնիկական» պատճառներով, մյուս կողմից՝ ապահովագրական պատահարի մասին ընկերությանը տեղեկացնելու պարտականություն և ապահովագրական հայտի ներկայացման համար ժամկետային սահմանափակում նախատեսելը ինքնանպատակ չէր, այլ հետապնդում էր ապահովագրական ընկերության՝ երրորդ անձանց նկատմամբ ունեցած իր սուբբոգացիայի իրավունքի իրականացումն ապահովելու նպատակ: Ուստի դատարանը որոշեց, որ ապահովագրական ընկերությունն իրավունք ունի նշված կետով մերժելու ապահովագրական հատուցումը միայն այն դեպքերում, երբ ապացուցում է, որ դրանով սահմանված պարտավորությունը չկատարելու հետևանքով իրեն վնաս է պատճառվել¹⁶:

«Անարդար պայմաններին» սերտորեն առնչվում է ապահովագրության պայմանագրի վերաբերյալ 1970 թ. Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Ռոբերտ Կետոնի ներկայացրած «**ողջամիտ ակնկալիքների սկզբունքը (principle of objectively reasonable expectations)**»: Որպես սկզբունքի ձևավորման պատճառ հեղինակը նշում էր. «ԱՄՆ-ում մարդկանց մեծ մասը առնչվում էր ապահովագրությանը: Նրանք, օգտվելով ապահովագրական ընկերության ծառայություններից և վճարելով դրա դիմաց, հիմնականում չէին ծանոթանում ապահովագրության պայմաններին՝ դրանց չափազանց մասնագիտական և շփոթեցուցիչ լինելու պատճառով: Ընդ որում՝ պայմանագրերը կնքվում էին ապահովագրական ընկերության ներկայացրած ստանդարտ պայմաններով՝ առանց

¹⁵ St' u Report of the Commission of the European Communities "On the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts" Brussels, 27.04.2000 COM(2000) 248 final / The official web-page of the European Union: http://ec.europa.eu/consumers/consint/safe_shop/unfconterms/uct03en.pdf:

¹⁶ St' u **Chris Willet**, Fairness in consumer contracts, the case of unfair terms, Ashgate Publishing, Ltd, 2007:

ապահովադիրների հետ դրանց շուրջ բանակցելու»¹⁷: Ռոբերտ Կետոնի ներկայացրած սկզբունքի բովանդակությունը հետևյալն էր. «Ապահովադիրի (շահառուի) օբյեկտիվ և ողջամիտ ակնկալիքները ենթակա են բավարարման, եթե անգամ դրանք, ըստ ապահովագրության պայմանագրի պայմանների, ենթակա են մերժման»¹⁸:

Որպես քննարկվող սկզբունքի գործնական կիրառման օրինակ՝ ներկայացնենք ԱՄՆ Այովա նահանգի դատարանի՝ «C & J Fertilizer Inc. vs Allied Mutual Insurance Co» գործը: Այսպես, շինության սեփականատերը գողության հետևանքով իրեն պատճառված վնասի հատուցման համար դիմել էր շինությունն ապահովագրած ընկերություն: Ապահովագրության պայմանագրում «գողություն» հասկացության բնորոշումը սահմանվել էր այնպես, որ գողություն կատարելու համար շինություն մուտք գործելը պետք լիներ բնության և ուժի գործադրման միջոցով կամ որպես կատարված գողության փաստի հավաստում, շինության վրա պետք է տեսանելի լինեին մուտք գործելիս օգտագործված գործիքների, քիմիական և պայթուցիկ նյութերի հետքերը: Քննարկվող դեպքում շինության վրա արտաքինից գողության տեսանելի հետքեր չէին հայտնաբերվել, սակայն շինության ներսում դրանք առկա էին: Նշված գործով դատարանը փաստել էր, որ ապահովագրության պայմանագրում, ի տարբերություն գողության իրավական հասկացության, տրվել էր սահմանափակ մեկնաբանություն: Արդյունքում դատարանը կայացրել էր սեփականատիրոջ՝ ապահովագրական հատուցում ստանալու վերաբերյալ ողջամիտ ակնկալիքները բավարարելու վերաբերյալ որոշում¹⁹:

Անդրադառնալով ՀՀ օրենսդրությանը՝ գտնում ենք, որ ներկայիս օրենսդրական կարգավորման պայմաններում Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասը հենց այն օրենսդրական հիմքն է, որի միջոցով կարող ենք սահմանափակել «անարդար պայմանների» կիրառումն ապահովագրության պայմանագրերի շրջանակներում: ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության ընթացքում ապահովագրության պայմանագրերի նկատմամբ Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասի կիրառության դեպքեր չհայտնաբերեցինք: Հարց է առաջանում, թե ինչ չափանիշների առկայության պայմաններում կարող ենք պայմանը «անարդար» որակել և կիրառել Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավական հետևանքները: Քննարկվող նորմի բովանդակությունից բխում է, որ պայմանն «անարդար» համարելու և միացող կողմի պայմանագիրը լուծելու և փոփոխելու պահանջը բավարարելու համար այն պետք է բավարարի հետևյալ պահանջներից որևէ մեկը՝

¹⁷ Laurie Kindel Fett, The Reasonable Expectations Doctrine: An Alternative to Bending and Stretching Traditional Tools of Contract Interpretation, William Mitchell Law Review, 1992, <http://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2310&context=wmlr>, p. 1113.

¹⁸ Տե՛ս Laurie Kindel Fett, նշվ. աշխ., էջ 1123:

¹⁹ Տե՛ս David J. Seno, The Doctrine of Reasonable Expectations in Insurance law: What to expect in Wisconsin, Marquette Law Review, 2002, էջ 861:

ա) պետք է առաջացնի **զգալի անհավասարակշռություն՝ ի վնաս միացող կողմի**, մասնավորապես՝ այն պետք է շահառուին զրկի նման տեսակի պայմանագրերով սովորաբար տրամադրվող իրավունքներից, բացառի կամ սահմանափակի մյուս կողմի պատասխանատվությունը պարտավորությունները խախտելու համար: Նման պայմանի օրինակ կարող է լինել այն դեպքը, երբ ապահովագրության պայմաններով սահմանվում է ոչ պայմանական չհատուցվող գումարի այնպիսի չափ, որը նույնական ապահովագրավճարի չափի և ապահովագրական ծածկույթի պայմաններում էականորեն գերազանցում է սովորաբար նման տեսակի պայմանագրերի շրջանակներում սահմանվող ոչ պայմանական չհատուցվող գումարի չափը: Ստացվում է, որ նշված պայմանը, առերևույթ չհակասելով օրենքին կամ այլ իրավական ակտերին, զրկում է ապահովադրին նման տեսակի ապահովագրության պայմանագրերով սովորաբար տրամադրվող իրավունքներից,

բ) ողջամտությանը հակասող ակնհայտ ծանր պայմանների ներառումը, որը կողմը չէր ընդունի, եթե հնարավորություն ունենար մասնակցելու պայմանագրի պայմանների որոշմանը: Օրինակ՝ ապահովագրության պայմանագրում կարող է սահմանվել պայման, որը պարտավորեցնի ապահովադրին (շահառուին) ապահովագրողին ներկայացնել հայցային դիմում հնարավորինս շուտ, սակայն ոչ ուշ, քան պատահարը տեղի ունենալու օրվանից երկօրյա ժամկետում, որը չկատարելը, ըստ պայմանների, ապահովագրական հատուցում չվճարելու հիմք է՝ անկախ այն հանգամանքից, թե դրա հետևանքով ապահովագրողը որևէ վնաս կրում է, թե ոչ: Նշված պայմանը նույնպես չի հակասում օրենքին կամ այլ իրավական ակտերին, սակայն կոնկրետ իրավիճակում, կախված գործի փաստական հանգամանքներից, կարող է որակվել որպես ակնհայտ ծանր պայման:

Պետք է նշել, որ նշված կարգավորումը տարածվում է ապահովագրության այն պայմանագրերի վրա, որոնք կնքվել են ոչ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու նպատակներով: Ինչ վերաբերում է ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու նպատակով կնքված ապահովագրության պայմանագրերին, ապա Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հետևանքները կիրառելու համար վերևում թվարկված պահանջների առկայությունից բացի, անհրաժեշտ է հաստատել, որ ապահովադիրը գիտեր կամ պետք է իմանար, թե ինչ պայմաններով է կնքում պայմանագիրը:

Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված պահանջների առկայության դեպքում, որպես հետևանք, ապահովադրին (շահառուին) հնարավորություն է տրվում ապահովագրության պայմանագիրը փոփոխելու կամ լուծելու պահանջ ներկայացնել: Պայմանագիրը փոփոխելու պահանջ ներկայացվելու դեպքում կատարված փոփոխություններն ուժի մեջ կմտնեն այդ պահից, մինչդեռ հաճախ «անարդար

պայմանների» առկայության մասին ապահովադիրը (շահառուն) տեղեկանում է, և Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հետևվանքները կիրառելու անհրաժեշտությունն առաջանում է միայն ապահովագրական պատահարը տեղի ունենալուց հետո: Պայմանագրի լուծման և փոփոխման պահանջ ներկայացնելու հնարավորությամբ սահմանափակված լինելու դեպքում նշված պաշտպանության միջոցը արդյունավետ չի լինի: Հաշվի առնելով վերոգրյալը, գտնում ենք, որ ապահովագրության պայմանագրի շրջանակներում Օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասի պահանջներին համապատասխանող պայմանի առկայության դեպքում ապահովադիրն (շահառուին) պետք է հնարավորություն ընձեռվի «անարդար պայմանը» չկիրառելու վերաբերյալ պահանջ ներկայացնել՝ պահպանելով ապահովագրական հարաբերությունները: Նշված պահանջը ենթակա է բավարարման այն դեպքում, եթե առանց վիճարկվող պայմանի հնարավոր է պայմանագրի գործողությունը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք.

- **Օրենսգրքի 999 հոդվածի 1-ին մասը** շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «*Պայմանները, որոնցով կնքվում է ապահովագրության պայմանագիրը, կարող են որոշվել ապահովագրողի կամ ապահովագրողների միության ընդունած կամ հաստատած ապահովագրության համապատասխան տեսակի, դասի համար սահմանված ստանդարտ պայմաններով (ապահովագրության ընդհանուր պայմաններ) (հոդված 444): Եթե ապահովագրության պայմանագիրը կնքվել է ապահովագրողի կամ ապահովագրական միությունների կողմից հաստատված ապահովագրության պայմանագրի ընդհանուր պայմանների հիման վրա, ապա ապահովագրության պայմանագիրը պետք է հղում պարունակի այդ պայմաններին»:*

- **Օրենսգրքի 999 հոդվածը լրացնել նոր՝ 4-րդ մասով՝** հետևյալ բովանդակությամբ. «*Դատարանը, արբիտրաժային տրիբունալը, ֆինանսական համակարգի հաշտարարը ապահովադիր (շահառուի) պահանջով կարող են կողմերի միջև կնքված ապահովագրության պայմանագրից բխող վեճերի լուծման ժամանակ չկիրառել ապահովագրության ընդհանուր պայմաններում առկա և սույն օրենսգրքի 444 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պահանջներին համապատասխանող պայման, եթե պայմանագրի գործողությունը հնարավոր է առանց նշված պայմանի»:*

Կարծում ենք, որ առաջարկվող փոփոխությունները կարող են էապես նպաստել քննարկվող ինստիտուտի արդյունավետությանը:

Բանալի բառեր - *միանալու պայմանագրեր, ստանդարտ պայմաններով կնքված ապահովագրության պայմանագրեր, անբարեխիղճ պայմաններ, պայմանագրի թույլ կողմ, ողջամիտ ակնկալիք, զգալի անհավասարակշռություն*

АРМЕН АЙКЯНЦ, МОВСЕС ХАЧАТРЯН – *Несправедливые условия в договорах страхования.* – В статье рассмотрены общие черты договоров присоединения. Со ссылкой на договоры страхования, заключенные по стандартным правилам, доказывается, что они являются договорами присоединения. Предлагается распространить регулирование, предназначенное для договоров присоединения, также на договоры страхования. Представлены критерии, которым должны соответствовать условия, чтобы считаться несправедливыми. Предложено также новое регулирование, которое позволяет страхователю (выгодоприобретателю) отказаться от применения несправедливого условия.

Ключевые слова: *стандартные условия договора страхования, договор присоединения, несправедливые условия, слабая сторона договора, разумное ожидание, значительный дисбаланс*

ARMEN HAYKYANTS, MOVSES KHACHATRYAN – *Unfair Terms in Insurance Contracts.* – The main features of adhesion contracts are discussed in the article presented. Referring to insurance contracts formulated in standard terms, it is substantiated that such contracts are also adhesion contracts. It was also proposed to apply the regulation intended for adhesion contracts to insurance contracts formulated in standard terms. The authors characterize the criteria that the conditions must meet to be considered unfair. A new regulation is also proposed, which allows the insured (beneficiary) to demand the unfair term not to be applied to him/her.

Key words: *standard terms of insurance contract, adhesion contract, unfair terms, the weak side of the contract, reasonable expectation, significant imbalance*